

Evanjelický chrám z liturgického hľadiska, používaná symbolika v ňom a využitie poznatkov v praktickej činnosti zborového farára

Jozef Benka

Abstrakt

Symbole und Zeichen treten in der letzten Zeit auch im theologischen Denken in den Vordergrund. Kirchenraumpädagogik entdeckt Kirchenräume als bedeutende Symbole für die Erschließung des christlichen Glaubens. Dieser Aufsatz versucht auf die Möglichkeiten hinzuweisen, wie man Kirchen und ihre Symbolik im praktischen Dienst von Pfarrern nützen könnte. Er will die enge Beziehung zwischen der Lehre über das Wesen der evangelischen Kirche und der Symbolik des Kirchenraumes näher bringen, er gibt Anregungen zum Nutzen der Kirchenraumsymbolik für den Gemeindeaufbau (Akzentuierung der Gemeinschaft), er lenkt die Aufmerksamkeit auf die Möglichkeit des anschaulichen Unterrichts, zum Beispiel des Konfirmandenunterrichts, durch die Kirchenraumsymbolik als auch die Möglichkeit der Kirchenbesichtigung von der Seite der Interessierten, die außerhalb der Kirchengemeinden stehen, damit sie sich mit dem gottesdienstlichen und kulturellen Erbe, das in der Kirchenraumsymbolik enthalten ist, vertraut machen können.

Kľúčové slová:

kostol, symbol, bohoslužobný priestor, kazateľnica, krstiteľnica, oltár

V jednom z čísiel nemeckého časopisu Lutherische Monatshefte¹ v článku Hľadanie Božích stôp mapuje Wilfried Härle teologickú situáciu od roku 1945. Všíma si rozličné teologické dôrazy a prúdenia a o najnovšom teologickom snažení hovorí, že okrem slova do jeho zorného uhla vstupuje aj obraz, gestá, rituál, mýtus, hudba, stručne povedané, plnosť znakov a symbolov. Z celkom rozličných tradícií objavili v posledných rokoch exegéti, systematickí i praktickí teológovia význam znakov a symbolov i rozličných teórií o nich pre teologickú prácu a teologické uvažovanie. Týmto zaoberaním sa znakmi a symbolmi hlbšie pochopíme to, čo môžeme objaviť z Ježišovho pôsobenia, keď prijímame Ježišove

---

¹ HÄRLE, W. Auf der Suche nach Gottes Spuren, s. 28.

podobností, či Jeho stolovania s inými alebo uzdravovania ako znakovú, symbolickú komunikáciu, ktorá na Boha nielen poukazuje, ale v ktorej je Boh sám prítomný. Ak je to tak – či správnejšie povedané – ak sa to tak deje, rozvádza svoju úvahu Härle, potom je znak, symbol ako Božia stopa tým spôsobom, ktorým je Boh sám prítomný. Lutherova reformácia toto vždy učila o Večeri Pánovej, to isté mohla povedať o písanom i zvestovanom slove a rovnako o nič menej to platí o hudbe. Ale prirodzene to neplatí o každej hudbe, o každom slove alebo o každom znaku. Preto od teológie sa očakávalo i očakáva, že bude hľadať kritériá, na základe ktorých sa dá rozlišovať, či symboly, ktoré objavíme, sú stopami pravdy, života a lásky a tým všetkým aj stopami Božími alebo stopami lži, smrti, ľahostajnosti alebo nenávisti a tým stopami zániku a ničenia, zdôrazňuje Härle.

Ako je to s kostolom ako symbolom? Pozoruhodnú knihu s názvom Kostol ako symbol napísal profesor Ladislav Hanus z pohľadu katolíckej teológie². Hanus hovorí, že zvláštnosť kostola väzí v tom, že kostol je znamením a to už svojím bytím, bez ohľadu na miesto a podobu. Kostol má sakrálny charakter na rozdiel od profánneho. Kostol je znakom posvätnosti, či až jej svedkom. Je symbolom cirkvi a je teda univerzálnym, komplexným symbolom. Hanus používa pomenovanie kresťanský kostol, ale konštatuje, že iba katolícky kostol jediný zachováva svoj pôvod, čiže apoštolicitu a aj svoju nepretržitú kontinuitu cez veky, ktorá súvisí s apoštolskou sukcesiou v cirkvi. K ostatným vyznaniam Hanus hovorí, že jednotlivé vyznania majú značnú ťažkosť s výkladom svojho kostola, s jeho architektonickým riešením a najmä s jeho bohoslužobným zariadením. Prevzatie katolíckych kostolov protestantmi považuje za danajský dar, pretože oddialilo riešenie ich vlastného kostola. Podobne ako danajský dar hodnotí stavanie mnohých protestantských kostolov počas osvietenstva, pretože kopírujú racionalistickú etiku namiesto ortodoxného náboženstva. Rovnako za skromné príspevky k chrámovej architektúre považuje tzv. tolerančné kostoly. V kapitole O Nový kostol, kde už hovorí o súčasnosti, dochádza Hanus k záveru, že je až príznačné, ako moderná chrámová architektúra, ako celkový vzhľad i vnútorné zariadenie chrámov, nápadne zblízuje napr. kostol katolícky a luteránsky takmer do nerozoznania. Hanus z toho vyvodzuje, že moderný kostol koná svoju ekumenickú úlohu v duchu Ježišovej arcipastierskej modlitby, kde prosí aj za jednotu kresťanskej cirkvi (J 17,21). Profesor

---

² HANUS, L. Kostol ako symbol, s. 16, 19, 265, 266, 344.

evanjelickej teológie Igor Kišš³ vidí približovanie sa katolíckych chrámov k evanjelickým chrámom ako dôsledok 2. vatikánskeho koncilu, kde došlo k zmenám v členení liturgického priestoru v katolíckych chrámoch a aj výzdoba katolíckych chrámov má byť striedmejšia. Ako príklad vo svojom kompendiu Symbolika – Ekumenika uvádza nový interiér rímskokatolíckeho chrámu na Štrbskom plese, ktorý svojím spôsobom zariadenia nie je ďaleko od pekne upravenej evanjelickej modlitebne.

Musíme sebakriticky uznať, že reformačné cirkvi nevenovali chrámu veľkú pozornosť. Bolo to iste aj v dôsledku toho, že prvotné kresťanstvo nevenovalo miestu zhromažďovania sa hlavnú pozornosť. Prvoradá pozornosť bola venovaná spôsobu slávenia služieb Božích. Miesto sa vyberalo z praktického hľadiska, aby vyhovovalo svojou veľkosťou a nehlučnosťou. K zmenám dochádzalo až vtedy, keď sa menil charakter miesta z púheho miesta zhromažďovania sa na miesto obetné⁴. Pre katolíckeho veriaceho je dodnes hlavný zdroj posvätnosti chrámu v tom, že je v ňom v podobe hostie prítomný obetovaný Kristus, na čo upozorňuje večné svetlo. Posviacka chrámu má tiež predelový charakter, lebo ňou sa priestor chrámu vyníma z profánneho a prenáša do sakrálneho priestoru. Riešenie chrámového priestoru z liturgického hľadiska je v katolíckej cirkvi určené dvoma dominantami⁵. Chrám je nielen miesto zhromaždenia zboru, ale i stánok Kristov a obidvoje má byť rešpektované. V minulosti bol zdôrazňovaný druhý moment. Ľud bol od kňazišťa (presbytéria) dištancovaný priestorom, architektonickými prvkami (mriežka a iné) i akusticky. Nová úprava, ktorá je výsledkom 2. vatikánskeho koncilu, síce naďalej počíta s tým, že stredom priestoru je oltár (nie ľud, nie kazateľňa), ale má byť skutočným stredom, zo všetkých strán voľným, aby bolo možné slúžiť tvárou k ľudu. Vhodný je i obyčajný stôl. Kňazište má byť od priestoru pre ľud síce odlišené, nie však oddelené. Pre zdôraznenie dôstojnosti Božieho slova má byť miesto, odkiaľ sa číta a káže (tzv. ambon) oproti ostatnému priestoru trochu vyvýšené.

V evanjelickej liturgike možno sa stretnúť s takouto charakteristikou bohoslužobného miesta: „Podľa evanjelického chápania nejestvuje žiadne samo o sebe sväté miesto. Sväté je každé miesto, na ktorom sa zhromažďuje kresťanský zbor a to pri slove a sviatostiach.

---

³ KIŠŠ, I. Symbolika-Ekumenika, s. 71.

⁴ KALB, F. Grundriss der Liturgik, s. 45.

⁵ FILIPI, P. Křesťanstvo, s. 76.

Správne usporiadaný chrámový priestor má však ako služobník a vykladač bohoslužobného diania tak veľký význam, že zbor sa ho môže vzdať len v krajnej núdzi“⁶.

Venujme teda pozornosť bohoslužobnému daniu, ktorému usporiadanie chrámového priestoru má slúžiť a ho vykladať. Aká je základná štruktúra evanjelických služieb Božích?

V starších prácach z cirkevných dejín a v starších liturgikách bolo dlhý čas bežné rozlišovať dve základné formy novozmluvných služieb Božích: bohoslužbu slova odvodenú zo synagogálnej praxe a stolovanie. Oscar Cullmann vo svojej knihe Prvotné kresťanstvo a služby Božie (Urchristentum und Gottesdienst) z roku 1944⁷ odmietol toto chápanie ako v textoch nedostatočne zdôvodnené a vyšiel s tézou, že v prvotnej cirkvi boli len tieto dve formy služieb Božích: spoločné stolovanie, v rámci ktorého sa zvestovalo slovo Božie a krst. Cullmannova téza našla široký ohlas i keď nebola všetkými akceptovaná. Veľa dôvodov hovorí za to, že zvesť slova a Večera Pánova tvorili v prvotnej cirkvi jednotu. V Skutkoch apoštolov 2,42 sa píše, že prví kresťania „zotrúvali v apoštolskom učení a v spoločenstve, v lámaní chleba a na modlitbách.“ V 2. polovici 2. storočia podľa Justína Martýra boli zvesť a Večera Pánova základnými časťami služieb Božích. V 4. a 5. storočí pribudli k týmto dvom častiam ešte úvodná časť so sprievodom a modlitbami a záverečná časť s požehnaním biskupa a prepustením a vyslaním do sveta.

V západnom kresťanstve šiel vývoj smerom k rímskej omši, pre ktorú sa stalo charakteristické rozlišovanie medzi meniacimi sa časťami podľa cirkevného roku (*proprium*) a stálymi prvkami bohoslužby (*ordinarium*).

Lutherova reformácia nevytvorila novú formu služieb Božích, ale očistila starú a oslobodila ju od znetvorujúcich prídavkov. V ponechanej štruktúre sú pre ňu typické tieto akcenty: Kázeň je centrálna časť služieb Božích, Večera Pánova je chápaná ako komúnia zboru, aktivita zboru sa prejavuje v speve piesní. Jednotu slova a sviatosti, ktorú reformátori teologicky zastávali, sa nedalo v praxi všade a vždy udržať. Trend k menej častej komúnii, na ktorú sa sťažujú už cirkevní otcovia ako Ján Zlatoústý a prenesenie akcentu počas stredoveku z komúnie zboru na obetné konanie kňaza, toto zriedkavejšie prijímanie sa presadilo po reformácii aj v luteránskych oblastiach. Dôsledkom bolo oddelenie Večere Pánovej od služieb

---

⁶ ALBRECHT, Ch. Einführung in die Liturgik, s. 76.

⁷ CULLMANN, O. Urchristentum und Gottesdienst, s. 33.

Božích a vytvorenie osobitného prisluhovania Večere Pánovej spojením so spoved'ou. Racionalizmus tento trend len prehĺbil. Prvé pokusy o obnovu boli v 19. storočí, ale až v 20. storočí bola táto jednota opäť presadená. Bola presadená liturgickým štúdiom, zaoberaním sa teológiou Luthera a ekumenickým pohybom. Agenda ev. lut. cirkvi v Nemecku z roku 1954 považuje ako normatívnu formu služieb Božích: Hlavné služby Božie s kázňou a Večerou Pánovou. V dôsledku sekularizácie v 60.-tých rokoch sa hľadajú nové formy, kde sa kladie dôraz na aktuálnosť, spoločensť a zrozumiteľnosť. Zásadou sa stáva pevná základná štruktúra s flexibilnými možnosťami stvárnenia.

Pretože slovo a sviatosti sú prostriedkami, ktorými Duch Svätý pôsobí vieru (AV 5), tieto sú konštitutívne pre kresťanské služby Božie. Definícia cirkvi podľa AV 7 ako zhromaždenia všetkých veriacich, kde sa evanjelium čistotne káže a velebné sviatosti sa prisluhujú podľa evanjelia, je fakticky popisom služieb Božích. Centrálnym postavením prostriedkov milosti sa zdôrazňuje, že služby Božie sú najskôr službou Boha nám. Táto služba Božia nám vyzýva človeka k odpovedi. Luther to pri posviacke zámočkej kaplnky v Torgau v roku 1544 vyjadril takto: Tu sa nebude nič iné konať, len že tu bude hovoriť náš dobrý Boh s nami skrze svoje sväté slovo a my budeme hovoriť s Ním vo svojich modlitbách a spevoch.⁸ Ide tu teda o Božie oslovenie, Božiu iniciatívu i ponúkaný dar spásy z Božej strany a našu vdáčnú odpoveď naň. Ide tu o spoločensť s Bohom i o spoločensť medzi veriacimi ľuďmi navzájom. Deje sa to v určitej forme, ktorá zabezpečuje pocit dôvernosti a udomácnosti i formou obmeny a nových vecí (ordinárium a proprium), ktoré uspokojujú túžbu po novom. Človek príchodom do chrámu túži zažiť niečo, čo mu dáva pocit istoty, domova, ochrany, ale i zmierenia s Bohom i ľuďmi, odpustenia, pokoja a nakoniec chce anticipovať aj niečo z budúcej dokonalej radosti vo večnosti. Vnímať toto nielen mysl'ou, dušou, ale i očami a celou bytosťou je už poslaním architekta, aby toto priestorovo stvárnil.

Pri uvažovaní o chráme z liturgického i symbolického hľadiska budeme najskôr venovať pozornosť trom základným súčiastkam chrámu, kazateľnici, oltáru a krstiteľnici, ktoré znázorňujú konštitutívne prvky služieb Božích, slovo Božie a sviatosti. Sú považované za prvky, ktoré vytvárajú centrálnu časť chrámu. Ako príklad pre súčasné pohľady liturgov, ktorí sa neobmedzujú len na dogmatický prístup, ale využívajú poznatky z rozličných

---

⁸ Cit. podľa: PETRÍK, J. Kapitoly z praktickej teológie, s. 34.

humánnych vied, uvedieme Josuttisov⁹ postreh na túto trojicu. Umiestnením oltára, kazateľnice a krstiteľnice v prednej časti chrámu sa zdôrazňuje nielen ich funkčnosť, ale reprezentujú aj určitý symbolický poriadok. Ak náboženstvo vo všetkých oblastiach má do činenia so zážitkami regresie a ak zvlášť kultická prax predstavuje cestu do života, potom je možné sa domnievať, že aj štrukturovanie centrálného, poľažne čelného priestoru v chráme podlieha skrytej logike. Obnova života, ktorá sa tu má diať, je poznačená skúsenosťami začiatku života. Po traumatickom akte narodenia je každý človek privítaný dospelými tým, že ho umyjú, nakrmia a oslovia. Tieto najelementárnejšie skúsenosti sa reštituujú, ak človek pozerá z lavice do centra chrámového priestoru. Trojicou – krstiteľnicou, kazateľnicou a oltárom – je postavená aj pred oči dospelého človeka životná skúsenosť: napriek vine a znečisteniu jestvuje znovuzrodenie, napriek temným údoliam, ktorými musíme prechádzať, sa nám ponúka oslobodzujúce a orientujúce slovo, napriek ohrozeniu života smrťou sa nám podáva jedlo večnej blaženosti. A hoci vnútorné štrukturovanie tejto trojice môže byť pre teologickú reflexiu i architektonické stvárnenie ťažko riešiteľným problémom, skrytú jednotu tejto priestorovej konštelácie môže využiť každý návštevník chrámu. Ide tu o reaktivovanie praskúseností a o objavovanie skutočnosti, ktorá je za všetkými praskúsenosťami.

Kazateľnica

Začneme kazateľnicou, lebo predstavuje výrazný symbolický znak v evanjelickom kostole. V novej zmluve sa nevenuje pozornosť miestu, odkiaľ sa zvestuje. Z tretieho a štvrtého storočia poznáme zmienky o ambone, čo je vyvýšené miesto pre čítanie Písma a kázanie, či neskoršie k zábradliu (cancelli) nepohyblivého oltára sa položil podstavec, z ktorého sa kázalo. V stredoveku žobraví mnísi sa najskôr venujú kázaniu vonku a používajú prenosné kazateľnice a neskôr budujú kostoly sálovitého charakteru, kde sa nachádza na pozdĺžnej strane aj kazateľnica. Po prvých počiatkoch v 15. storočí kazateľnice pribúdajú v 16. storočí. Do starších kostolov sú dobudované. Nachádzajú miesto tam, kde dodnes stoja. Obyčajne tam, kde sa sanktuárium dotýka hlavnej lode. Vedú k nej schody a je dobre viditeľná. Lutherova reformácia využíva toto postavenie kazateľnice, ponecháva aj

---

⁹ JOSUTTIS, M. Der Weg in das Leben, München, s. 148.

umiestnenie oltára. V reformovaných cirkvách po odstránení oltára sa kazateľnica stáva faktickým stredom. Umiestnenie lavíc sa prispôsobuje kazateľnici a poslucháči nachádzajú svoje miesto aj na chóroch. V čase luteránskej ortodoxie sa vytvára nový typ kazateľnice, tzv. kazateľnicový oltár (Kanzelaltar). Kazateľnica môže byť pri takom riešení nad oltárom, pred oltárom alebo za oltárom. Nová doba nanovo stavia otázku po umiestnení kazateľnice. Kazateľnica naberá často podobu pultu. Oltár a kazateľnica sú umiestnené na vyvýšenom pódiu / o jeden alebo viac schodov), sú ale oddelené. Oltár sa nachádza v strede kratšej steny a kazateľnica je umiestnená vedľa oltára trochu bližšie k zboru. Rovnako vedľa oltára bližšie k zboru na druhej strane je umiestnený pult na čítanie textov a oznamov. Kazateľnicový pult sa líši od toho druhého veľkosťou a výzdobou. (Postavenie dvoch pultov vedľa oltára pri ich využívaní len samotným farárom bez zapojenia laikov niektorí vtipne komentujú ako Ein-Mann-Schow pri troch mikrofónoch). Pre umiestnenie kazateľnice je v dejinách okrem dobrej počuteľnosti kladená požiadavka jej dobrej viditeľnosti. Táto dôrazná požiadavka po dobrej viditeľnosti môže sa zdať zvláštna v cirkvách, ktoré akcentujú počúvanie. Musí to mať nejaký dôvod. Nemecký homiletik Ulrich Nembach interpretuje snahu poslucháčov vidieť kazateľnicu (miesto kazateľa) ako túžbu po spoločenstve počúvajúcich s tými, čo kážu¹⁰. A tak môže nastať paradoxná situácia, že súčasná snaha dostať sa pultovou kazateľnicou bližšie k zboru, môže svojou neviditeľnosťou pre určité skupiny poslucháčov viesť k strate pocitu spoločenstva a tak k vzdialeniu sa kazateľa zboru. Nakoniec teda ani nie výška či blízkosť k zboru je rozhodujúcim kritériom umiestnenia kazateľnice, ale aj jej viditeľnosť pre všetkých, aby sa nikto necítil zo spoločenstva vylúčený. Kazateľnica má veľký význam. Umožňuje poslucháčom mať pocit blízkosti ku kazateľovi. Takto sa stáva dreveným či kamenným svedkom spoločenstva zboru a kazateľa.

Oltár

Pomenovanie oltár by vlastne v evanjelickej cirkvi nemalo byť. Oltár sa totiž spája s obeťou a obetujúcim kňazom¹¹. V reformovanej cirkvi používajú výraz stôl Pánov a má aj

---

¹⁰ NEMBACH, U. Predigen heute – ein Handbuch, s. 226.

¹¹ JAMNICKÝ, J. Kompendium ev. liturgiky, s. 69.

podobu stola. V evanjelickej a.v. cirkvi podoba i pomenovanie zostalo ako v rímskokatolíckej cirkvi. Nie je však považované za obetné miesto, ale myslí sa na stôl Pánov ako miesto prisluhovania Večere Pánovej i miesto pre modlitbu. Predsa však poukaz na centrálnosť postavenia oltára v kostole, úzkostlivé poukazy na to, že má byť urobený len z dobrého a pravého materiálu, nikdy nie z umelej hmoty, varovanie, že nemá slúžiť na iné ako na bohoslužobné účely, signalizuje, že sa za tým skrýva niečo viacej. Je to miesto, ktoré upomína na obeť Kristovu. Je to miesto, kde dochádza k spojeniu Boha s človekom, časnosti s večnosťou. Je to miesto, kde sa človeku otvára transcendentná rovina. Dá sa znázorniť krížom, otvorenou Bibliou, architektonicky využívaním priestoru, svetlom, obrazom, sklom a pod.¹² Že v našej cirkvi bol oltár dosiaľ takto vnímaný, svedčí aj reakcia Jána Antala v Cirkevných listoch na jeden článok: „A keď je reč o odstránení oltárov z našich kostolov, treba nám vedieť jedno: naše oltáre nie sú „nástrojom kňazskej aktivity“, t. j. ľudského pôsobenia na Boha prostredníctvom prinášaných obetí, ale s t é l o u na spôsob stély, ktorú vztýčil svojho času Samuel a ktorú pomenoval Eben – Ezér t. j. až potiaľ pomáhal nám Hospodin. Tým, že je farár počas služieb Božích obrátený k nemu, sa naznačuje, že stredobodom chrámu nie je ani on (farár), ani zverenému stádo – chrámové spoločenstvo, ale Kristova obeť, alebo inak povedané Pavlov „Ukrižovaný Kristus“¹³. Z podobného uhla sa pozerá Dušan Albini na súvis modlitby, liturgia a oltára: „Predovšetkým každý kňaz by mal precítiť, že oltár je miestom pre vzývanie a modlitbu, kde môže získať potrebnú silu z najhlbších prameňov duchovného života. Kňaz, konajúci oltárnu službu, cíti, že táto služba vlastne nevyžaduje silu, lebo sama dáva silu, neunavuje, ale občerstvuje, pokiaľ sa sám dá nasýtiť jej zdrojmi“¹⁴. Jednako však oltár sa spája hlavne s Večerou Pánovou a jeho centrálné postavenie v chráme je poukazom na centrálné postavenie Večere Pánovej v cirkvi¹⁵. V prvotnej cirkvi bol oltár voľne stojacim stolom a bolo možné sa postaviť okolo neho. Postupne sa oltár vzdialuje od ľudu. Kňazi pokladali ostatných ľudí za nehodných pristúpiť k Večeri Pánovej a tak aj ku oltáru. Po reformácii Večera Pánova získala znovu charakter sviatku Božieho ľudu. Dochádza aj k zmene postavenia oltára bližšie k zboru. Dnes je

---

¹² JOSUTTIS, M. Der Weg in das Leben, s. 140-146.

¹³ ANTAL, J. Bojíme sa pokračovať v reformácii?, s. 10.

¹⁴ ALBÍNI, D. Oltár a kazateľňa, s. 74.

¹⁵ FILO, J. Liturgika, s. 34.

tendencia oltár umiestniť tak, že je vlastne veriacimi obklopený z troch strán, čo má zvýrazniť dôležitosť Večere Pánovej v živote cirkevného zboru a spoločenstva v ňom. V každom prípade sa odporúča pri umiestnení oltára nechať okolo neho dostatočne veľký priestor, aby pri prijímaní Večere Pánovej nebolo prekážok.

Krstiteľnica

Umiestnenie krstiteľnice nemá svoje presne stanovené miesto. V prvých storočiach boli osobitné baptistériá, kde sa kládol dôraz aj na znázornenie plného významu krstu vonkajším prevedením (ponorením, oblečením bieleho rúcha) Praxou krstu detí sa spôsob krstu postupne menil. Prešlo sa ku menším nádobám s trochou vody. Dnešná krstiteľnica má väčšinou tvar podstavca z kameňa alebo z dreva, v ktorom je uložená krstná misa. Dostáva sa do blízkosti oltára. Niektorí liturgovia argumentujú, že umiestnenie krstiteľnice má vyjadrovať dynamiku kresťanského života. Život kresťana má byť totiž charakterizovaný pohybom od krstu k Večeri Pánovej. Človek by sa na svoj krst mal ustavične rozpomínať, k nemu sa vracat' a ako dospelý kresťan počúvaním Božieho slova a prijímaním Večere Pánovej sa ustavične sýtiť. Podľa tohto názoru by ideálne bolo umiestniť krstiteľnicu pri vchode do kostola (a to s tečúcou vodou), aby človek už pri vstupe do chrámu bol na svoj krst upozornený a cesta v chráme, ktorou kráčame bližšie ku kazateľnici a oltáru, by vlastne vyjadrovala duchovnú cestu kresťana. Ďalší hovoria o umiestnení krstiteľnice na viditeľnom mieste prednej časti chrámu. Za úplnú redukciu sa pokladá položenie nejakej krstnej nádoby na oltár. Vzhľadom na zavedenie nového krstenia v našej cirkvi podľa novej Agendy a to poliatím, hovorí profesor J. Filo vo svojej Liturgike, že pri stavbe nového kostola by bolo vhodné navrhnuť takú podobu krstiteľnice, aby umožňovala pri krste nielen formu pokropenia, ale i formu poliatia¹⁶.

---

¹⁶ FILO, J. Liturgika, s. 35.

Bohoslužobný priestor ako prejav života zboru a služby svetu

Po predstavení hlavných častí v chráme, ktoré hovoria, z čoho zbor žije, sú ďalšie prvky i riešenie základného pôdorysu, ktoré svedčia o komunikatívni a kontemplatívni bohoslužobného miesta, čo je podmienkou života zboru ako neustáleho a otvoreného procesu.

V Jamnického kompendiu liturgiky z roku 1929 sa môžeme stretnúť s tvrdením, že „centrálne, štvorcovité, kruhové (rotundy) stavby nie sú primerané pre evanjelický chrám, lebo tie svojím centrumom nemôžu znázorniť duchovné napredovanie cirkvi, ako sa to zrači v podlhovastých loďových stavbách... Odporúčame podlhovastú formu starokresťanskej baziliky prípadne s latinským krížom“¹⁷. Vývoj aj v protestantskom prostredí šiel však iným smerom využívaním centrálného pôdorysu s úmyslom zvýšiť komunikatívni bohoslužobného diania. Pri riešení vnútorného priestoru sa prihliada aj na možni viacúčelového využiti chrámu (napr. zavedením stoličiek namiesto pevných lavíc). Myslí sa na umiestnenie organa bližšie k liturgovi, pamätá sa na dostatočný priestor pre spevokol a hudobné telesá. Využíva sa aj moderné umenie, pritom sa myslí na potrebnú estetickú a umeleckú kvalitu. Celé vystrojenie chrámu má pôsobiť pozývajúco, príjemne a má viesť ku vnútornej koncentrácii. Sakristia nemá mať charakter úložného priestoru, ale miesta, kde sa môže konať pastorálny rozhovor, spoveď jednotlivcov i duchovná príprava účinkujúcich na službách Božích. Zvony majú byť vhodne umiestnené, aby ich bolo dobre počuť a mohli plniť svoju pozývaciú funkciu. Ideálne ich umiestnenie je vo vhodne projektovanej veži.

Pre umiestnenie kostola v priestore bolo v minulosti typické jeho zasadenie do centra obývaného priestoru, na vyvýšené miesto, s orientáciou na východ. Dnes kostol už nemôže konkurovať výškovým budovám, jeho umiestnenie i tvar však treba vzhľadom na okolie dobre zvažovať a pamätať na hlavné poslanie cirkvi dnes, ktorá má zachraňovať pre život zvesťou evanjelia, službou a láskou k človeku.

V súvislosti so stavaním nových chrámov treba ešte spomenúť stavenie zborových centier, kde okrem bohoslužobného priestoru sú ešte ďalšie ako sú napr. priestory pre mládež, pre dospelých, kuchyňa, sociálne zariadenie, byt a pracovňa pre farára atď. Sú vyjadrením dôležitej požiadavky, že živý zbor má byť spolu nielen na službách Božích v nedeľu, ale

---

¹⁷ JAMNICKÝ, J. Kompendium ev. liturgiky, s. 75.

i počas týždňa účasťou na rozličných podujatiach náboženského, spoločenského charakteru i uvažovania o svojej svedeckej ceste. Keď nemecký teológ a psychoterapeut H. Thilo¹⁸ rozmýšľa o význame jednotlivých častí zborového centra, zdôrazňuje, že každé má byť zariadené primerane potrebe, myslí si však, že bohoslužobný priestor pre služby Božie, do ktorého by mal byť prístup z každej jednotlivej časti, by nemal mať polyfunkčný charakter. Dôvodí to nepriaznivým vplyvom na psychiku človeka, ak sa stretáva s ustavičnou zmenou. Človek sa potrebuje stretať okrem nových vecí aj s ustálenosťou dôležitých priestorov pre svoj život (ako sú domov a chrám). Túto myšlienku, s ktorou sa možno stretnúť ako s reakciou na experimentálny boom v bohoslužobnej oblasti aj u iných autorov, aplikuje aj na stavanie moderných kostolov. Zrejme západnou tradíciou je vyváženosť medzi starým a novým, ustálenosťou a zmenou (opäť – ordinárium a proprium). Hlavné poslanie evanjelického chrámu vidí dnes Thilo v tom, aby bol miestom odpočinku pre dušu, stretnutím sa so svätým Bohom a miestom nabratia nových síl do každodenného zápasu.

Dalo by sa iste hovoriť aj o ďalších funkciách a aspektoch chrámu dnes. Jedno je však isté. Aj dnes je chrám nepostrádateľný ako miesto, v ktorom človek má príležitosť obnovovať v sebe obraz Boží, na ktorý bol stvorený a zostáva nepostrádateľný ako symbol záchrany a života uprostred porušeného a na svojom vlastnom zániku horlivo pracujúceho sveta.

Využitie poznatkov v praktickej činnosti zborového farára

Vyššie spomenuté poznatky i ďalšie vzdelávanie sa v tejto oblasti môže zborový farár v praktickej službe využiť z viacerých hľadísk:

1/ Pri uvažovaní o stavbe nových kostolov, bohoslužobných miestností a zborových centier sú potrebným predpokladom základnej orientácie a kvalifikovanej konzultácie s architektom, ktorý je tiež odkázaný na fundovaný teologický pohľad. Kvalifikovanosť z obidvoch strán môže predísť mnohým nedorozumeniam a nesprávnym záverom.

2/ Uvažovanie o význame a symbolike bohoslužobného priestoru, uvažovanie o novom usporiadaní či zmene tohto priestoru môže viesť k novým impulzom, novým pohľadom na

---

¹⁸ THILO H.-J. Die Seele muss rasen können., s. 395-397.

budovanie cirkevných zborov dnes. Každá doba prináša totiž nové výzvy, nové požiadavky, na ktoré je potrebné reagovať, aby práca v cirkevnom zbore sledovala väčšiu osloviteľnosť ľudí. Potrebný trend od nedeľného obradového kresťanstva ku každodennému jeho praktizovaniu v pastorálnom a diakonickom spoločenstve vyžaduje zohľadniť aj bohoslužobné priestory, ich využívanie pre rôzne skupiny a vekové kategórie v zbore. Ba fundovaný architekt vo vzájomnom rozhovore s fundovanými zborovými farármi môžu vytvorením nových riešení vyvolať potrebný pohyb do života cirkevného zboru, ktorý sa bude prejavovať ako dospelý zbor vo vnútri plne žijúci a navonok sa misijne prejavujúci.

3/ Nielen rozhovor farára s architektom, ale aj rozhovor farára so zborom o význame a symbolike bohoslužobného priestoru môže byť dôležitým príspevkom k jeho budovaniu. Je to možné na biblických hodinách, v rámci zasadnutí hospodárskeho výboru či zborového presbyterstva i na službách Božích venovať v niektorej kázni pozornosť týmto veciam. Poznatky tohto druhu nie sú všeobecne prístupné a vhodným spôsobom by vôbec nebol problém vzbudiť o nich záujem a vyvolať pozornosť.

4/ Skutočnosť, že naše chrámy sú symbolickým vyjadrením učenia o podstate našej cirkvi, je dostatočným dôvodom na to, aby sme ich využívali ako názornú pomôcku pri výučbe konfirmácie v ďaleko väčšej miere. V náboženskej pedagogike sa v ostatnom čase silne zdôrazňuje takzvaná pedagogika chrámového priestoru. „Didaktický prístup pedagogiky chrámového priestoru... nadväzuje na vyhľadávanie zvláštnych miest a priestorov mnohých ľudí našej doby, na ktorých voči hektike každodenného dňa a všadeprítomného mediálneho sveta so záplavou rozličných dráždidiel môžu zakúsiť ticho, zastavenie sa, meditovanie. Mnohí súčasníci sa cítia opäť priťahovaní na tradičné miesta modlitby a liturgie novým spôsobom“¹⁹. Už samotné zaradenie chrámu do okolitého priestoru mesta či obce má dôležitú výpovednú hodnotu nielen náboženskú, ale aj kultúrno-historickú. Pestovať vzťah od detstva k chrámu ako symbolu neoceniteľnej hodnoty pre ľudský život je nevyhnutné. Upozorňovanie na potrebu aktívnej spolupráce pri jeho obnove a udržiavaní vedie k zodpovednosti nielen za jeho prijatie od predchádzajúcich generácií ale i k odovzdaniu ďalším generáciám. Vnútorne vybavenie chrámu, jeho symbolika nám pomôže lepšie vniesť do vedomia konfirmandov základné vieroučné pravdy a vytvoriť si k nim osobný vzťah neustálej obnovy duchovného

---

¹⁹ BOSCHKI, R. Einführung in die Religionspädagogik, s. 144.

života. Častejšia „exkurzia“ s hodnotným výkladom môže urobiť v tomto smere veľa pozitívneho.

5/ Nakoniec v ďaleko väčšej miere je potrebné chrám a jeho symboliku využívať s misijným zámerom pri záujme turistov a návštevníkov o chrám a to ako „kamenného“ svedka viery. Deje sa tak už v chrámoch kultúrno-historicky atraktívnych (výkladu z hľadiska misijno-náboženského by sa aj tu mala venovať ďaleko väčšia pozornosť), ale môže sa to diať v každom zbore. Veď každý chrám je z tohto hľadiska využiteľný. Žiada to len dôkladné poznanie a zápal pre dobrú vec. Pre obidve veci by u farára nemalo byť problémom nájsť pochopenie.

Zoznam citovanej literatúry:

HÄRLE, W. Auf der Suche nach Gottes Spuren. In *Lutherische Monatshefte*. 1997, č. 4, s. 28nn.

HANUS, L. *Kostol ako symbol*. Bratislava : Lúč, 1995. ISBN 80-7114-141-0.

KIŠŠ, Igor. *Symbolika-Ekumenika*. Bratislava : EBF UK, 1997.

KALB, Friedrich. *Grundriss der Liturgik*. München : Claudius Verlag, 1965.

FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-10-0.

ALBRECHT, Christoph. *Einführung in die Liturgik*. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1964.

CULLMANN, Oscar. *Urchristentum und Gottesdienst*. Basel : Majer, 1944.

PETRÍK, Ján. *Kapitoly z praktickej teológie*. Bratislava : SEBF, 1969.

JOSUTTIS, Manfred. *Der Weg in das Leben*. München : Chr. Kaiser, 1991. ISBN 3-459-01907-7.

NEMBACH, Ulrich. *Predigen heute – ein Handbuch*. Stuttgart : Kohlhammer, 1996. ISBN 3-17-014011-6.

JAMNICKÝ, Ján. *Kompendium ev. liturgiky*. Bratislava, 1929.

ANTAL, Ján. Bojíme sa pokračovať v reformácii?. In *Cirkevné listy*. 1993, č. 1, s. 10.

ALBÍNI, Dušan. Oltár a kazateľňa. In *Cirkevné listy*. 1986, č. 5, s. 73-75.

FILO, Július. *Liturgika*. Bratislava : EBF UK, 1996.

THILO Hans-Joachim. Die Seele muss rasten können. In *Lutherische Monatshefte*. 1992, č.9, s. 395-397.

BOSCHKI, Reinhold. *Einführung in die Religionspädagogik*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2008. ISBN 978-3-534-19613-5.

Jozef Benka

Peer reviewed by: Prof. ThDr. Július Filo

Mgr. Milan Jurík, PhD.